

державних службовців», в якому, зокрема, державним службовцям забороняється критикувати владу і її представників, до найгірших практик радянського часу.

Правові колізії в українському законодавстві стали дуже поширеними, що викликано в першу чергу нестабільністю політичної ситуації, тиском зі сторони європейських інституцій по прийняттю необхідних проєвропейських законів. Дуже часто закони не обговорюються в комітетах, а приймаються лише з точки зору політичної чи фінансової доцільності (не приймете закон - не отримаєте транш від МВФ). Така ситуація є дуже небезпечною і може призвести до загострення різного роду конфліктів, в тому числі і юридичних.

Список використаних джерел

1. ВАСУ вирішив, що карати суддів Майдану вже пізно // Українська правда. – 1 березня. – 2016. – С. 4.
2. Дещо про колізії в конституційному праві // Юридичний вісник України. – 2014. – № 43. – 25 жовтня. – С. 2.
3. Юридическая конфликтология – новое направление в науке (Круглый стол журнала) // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 3-23.
4. Шкабаро В.М., Деякі аспекти проблематики колізійності законодавства України / В.М. Шкабаро // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – 2013. – № 2 (5) 114. – С. 114-119.

Ковальський О.В.,

*студент III курсу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та
історії держави і права ТНЕУ
Подковенко Т.О.*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СМИСЛ ПРАВА

Питання щодо розуміння права, його ролі в суспільному житті цікавлять не одне покоління правників, політологів, соціологів та філософів у всьому світі. Ще в Античні часи почали формуватися погляди щодо співвідношення справедливості та права. Уже грецькі та римські мислителі пропонували своє логічне бачення сутності політичної та правової дійсності через призму природного права як вищого ідеалу справедливості. І на основі цього відбувалося становлення та розвиток сучасної юридичної науки як упорядкованої системи знань про правила узгодження інтересів різних індивідів і шляхи досягнення справедливості в існуючих суспільних відносинах. Вчення про справедливість як формальну рівність вільних людей поступово оформилося у вигляді самостійної науки про право взагалі, включаючи в себе вчення про правову організацію публічної влади, про державу як вищу форму

організації людського життя, а згодом і в ідею правової держави. Право дозволяє самоорганізуватися суспільству належним чином. Підґрунтям для цієї самоорганізації виступають, в першу чергу, загальнолюдські цінності – життя, рівність, свобода, справедливість тощо. З часом право перейняло їх і зараз вони мають принципове значення для розуміння змісту і суті права. Дослідження даних цінностей приводить до висновку, що вони діалектично пов'язані між собою і навіть утворюють цілісну систему. Особливе місце в якій посідає саме справедливість [1, с. 14]. Саме правовий аспект влади, право як основа суспільних відносин, розуміння права як засобу досягнення певної гармонії в суспільному житті у своєму внутрішньому змісті передбачають ідею справедливості. Справедливість, яка забезпечує рівновагу та баланс соціальних сил, справедливість, яка відтворює людину як неповторну та унікальну особистість.

Соціальна значущість ідеалу справедливості зумовила гострі й напружені теоретичні дискусії серед науковців. Триває вона вже не один десяток років, що у поєднанні з історією розвитку релігійних, філософських, правових уявлень, етики, естетики, економічних учень та, власне, права створило безліч концепцій і підходів до розгляду сутності поняття «справедливість». Все ж, незважаючи на підвищену зацікавленість даною проблемою справедливості і різноманітність підходів до розуміння її сутності, залишаються недостатньо розробленими проблеми цілісного усвідомлення справедливості як важливого, невід'ємного атрибута соціальних систем, виявлення загального сенсу поняття справедливості, інваріантного по відношенню до різних його аспектів, а також з'ясування об'єктивних підстав справедливості як соціального ідеалу [4, с. 110]. Право виникло і розвивається заради втілення у життя ідеї справедливості. Воно є тим суспільним ідеалом, на яке повинно орієнтуватися законодавство. Справедливість – це і є таке право, за якого кожен індивід отримує те, чого заслуговує, що є його невід'ємною частиною блага у суспільстві, те, чого так сильно потребує. Це своєрідна рівновага та баланс суспільних потреб і можливостей, де право іманентно передбачає справедливість, а справедливість має правову основу, тобто є реальною та захищеною правом.

У сучасній українській юриспруденції співвідношенню цих понять приділяється велика увага, особливо у теперішній ситуації, коли реформи національного законодавства є надзвичайно важливими для подальшого розвитку як держави, так і, власне, самого суспільства на демократичних та правових засадах. Звичайно, право не забезпечує абсолютної справедливості, воно припускає нерівність, але намагається звести її до мінімуму [2, с. 34]. Саме право покликане забезпечувати на практиці ідею справедливості у суспільстві. Право у своєму еталонному розумінні є справедливим, а справедливість – внутрішня його властивість і якість, категорія і характеристика саме правова, а не поза правова [5, с. 29 – 30].

Загальним і безумовним елементом усіх сучасних концепцій справедливості є ідея прав людини. Згідно із нею визнається однаковість у поводженні з усіма людьми незалежно від расових, національних, релігійних і культурних ознак. Тобто, не визнаються різноманітні привілеї, імунітети та, відповідно, дискримінації у зв'язку із вище переліченими ознаками. Саме таке співіснування людей, що базується на ґрунті взаємного визнання прав і свобод, власне, становить порядок їхнього співіснування, який можна назвати справедливим [3, с. 110].

О. Скакун відносить справедливість до загальних принципів права та визначає її як «міру морально-правової домірності вкладеного та отриманого в усіх сферах життєдіяльності людини та їхнього правового забезпечення» [6, с. 224]. Окрім того, наголошується на внутрішньому змісті принципу справедливості щодо вимоги відповідності між практичною роллю різних індивідів чи навіть соціальних груп у житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між їхніми правами та обов'язками, між злочином і покаранням, заслугами людей та їхнім суспільним визнанням.

На думку О. Тарасишиної, для правової культури українців характерне бажання розглядати поняття права в тісному взаємозв'язку з толерантністю та справедливістю. Відповідно, справедливість розуміється як життєво важливий для збереження і розвитку суспільства, ціннісно-етичний орієнтир, один із критеріїв оцінки всіх політичних і державно-правових явищ, покликаний служити загальному благу та кожному індивідууму зокрема. Справедливість, на думку авторки, вбачається у приблизно рівному розподілі вигод і зобов'язань, які виникають із взаємодії в рамках громади, суспільства, а також істинністю, правильністю, обґрунтованістю і логічністю правового реагування на ту чи іншу діяльність, вирішення суперечок про право, різноманітних конфліктів, що виникають при цьому, рівність перед законом і судом, відповідність злочину і покарання, відповідність між метою та засобами її досягнення у діяльності як держави у загальному, так і кожного окремого індивіда [7, с. 17].

Але справедливість неможлива без багатьох моральних якостей, таких собі «внутрішніх» вимог як до законодавця, так і до кожного з індивідів. Але моральності вимагає не лише український народ, цього вимагає світова спільнота на наднаціональному рівні. Моральна якість права дозволяє давати моральну оцінку діяльності держави і судити про те, наскільки дане право є істинним, наскільки воно відображає загальнолюдські ідеали та цінності, наскільки воно здатне реально стати на захист прав та свобод людини. Дискусії про моральне начало в праві відбуваються головним чином навколо трьох пов'язаних одне з одним понять – свободи, рівності і справедливості. Якщо ми стверджуємо, що справжнє право повинно, аби бути таким, відповідати моралі (моральності), то ми тим самим стверджуємо, що справжнє право – це право, яке захищає добро і протистоїть злу, право яке є втіленням справедливості.

Отже, таке поняття, як «справедливість» далеко не однозначне. Особливо, коли мова йде про справедливість у праві. Вона має свої особливості, але вона все ж є основою права. Зрозуміло, що це ідеал, якого досягти вкрай важко. При цьому, справедливість є категорією досить суб'єктивною та не для усіх може бути однаковою. Так, право намагається наблизитися до цього «неідеального ідеалу», але саме потреба у справедливості є тим мотивом, через який людство створило право. Справедливість і право, це ті категорії, які нерозривно пов'язані між собою, вони є частинами одне одного, є взаємообумовленими та взаємовизначними. Саме їх реальність, їх практична витребуваність суспільством є підтвердженням їх життєздатності. Суспільства, основу яких складають такі поняття як мораль, справедливість, толерантність, свобода, загальнолюдські ідеали визначаються як демократичні та правові.

Таким чином, справедливість – це одна з найважливіших проблем сучасності, яка відображає доволі складні, неоднозначні діалектичні процеси суспільного розвитку. Разом з уявленнями людей про свободу і рівність, щастя і гармонію, справедливість входить у цілісну систему загальнолюдських ідеалів та цінностей. Справедливість є внутрішнім змістом права, його внутрішнім наповненням та володіє безмежним гуманістичним потенціалом. Саме завдяки такому внутрішньому наповненню право еволюціонує, розвивається, збагачується саме та наповнює якісним змістом існуючі суспільні відносини. Однак такі процеси не відбуваються автоматично та самі по собі. Для утвердження справедливості, для відстоювання істинного права потрібна сильна особистість, сильна в аспекті здатності протистояти неправді, злу, несправедливості. Особистість, яка здатна щоденно збагачувати право, наповнювати його зміст правдою, гуманізмом і справедливістю. Тими незаперечними істинами, які і складають безумовний смисл права як суспільного явища. Завжди потрібно пам'ятати, що право повинно бути справедливим. Це одночасно і вимоги моралі, це і вимоги природного права, це одночасно і сучасні вимоги існування людства.

Список використаних джерел

Бандура О. О. Основні цінності права як система / О. О. Бандура // Право України. – 2008. – № 5. – С. 14-19.

Бандура О. О. Справедливість та її роль у системі цінностей права / О.О.Бандура // Закон и жизнь. – 2012. – № 11. – С. 31-34.

Данильян О. Г. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Справедливість як правова цінність: Концептуалізація феномену / О. П. Дзьобань, Є. М. Мануйлов // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2015. – № 1. – С. 102-113.

Нерсисянц В. С. Філософія права: Учебник для вузов. / В. С. Нерсисянц. – М.: Норма, 2005. – 656 с.

Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручн.; пер. з рос. / О. Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2006. – 656 с.

Тарасишина О. М. Справедливість і толерантність у сучасному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О.М. Тарасишина. Одеса, 2009. – 19 с.

Колодійчук Н.Р.

студент I курсу

юридичного факультету

Тернопільського національного

економічного університету

Науковий керівник: к.і.н, доцент, доцент кафедри теорії та

історії держави і права ТНЕУ

Ухач В. З.

ЗВИЧАЄВЕ КОЗАЦЬКЕ ПРАВО: СТАНОВЛЕННЯ, ГЕНЕЗИС, ХАРАКТЕРНІ РИСИ

Звичаєве право – це сукупність правових звичаїв, більшість з яких склалася в Запорізькій січі. Як стверджує І. Грозовський: «Серед джерел права на українських землях у XIV-XVIII ст. норми звичаєвого права відігравали помітну роль. Вони виникали та формувалися в ході еволюції господарсько-побутових відносин людей і спиралися на загальноприйняті «давні норми поведінки, вироблені за різноманітних обставин» [2, с. 67].

В умовах сьогодення спостерігається відродження звичаєво-правового напрямку історико-правових досліджень. Поділяємо позицію професора С. Бостана, що звичаєве право було первинним виразом і формою становлення та розвитку права кожного народу світу, тому воно є одним з найголовніших об'єктів історико-правової науки.

Заявлена наукова тема ставала предметом досліджень цілої плеяди істориків права: М. Бедрій, А. Д-ський, В. Іванов, І. Грозовський, П. Захарченко, І. Підберезних, О. Макаренко, В. Ухач, Є. Щербак та інші [1].

Метою наукової розвідки є аналіз окремих аспектів теми, пов'язаних із становленням, розвитком та характерними рисами звичаєвого права запорожців. Виходячи із мети в статті сформульовано наступні *завдання*: дослідити формування звичаєвого права; розкрити зміст та структуру розвинутого звичаєвого козацького права; показати недоліки та позитивні риси звичаєвих правових норм.

Наголосимо, що загалом, козацьке звичаєве право представляло собою систему звичаєвих норм, переважна більшість яких сформувалась на Запорізькій Січі, на основі якого базувалась структура і діяльність військово-адміністративних і судових органів, регулювались питання земельних, майнових, особистих відносин [7, с. 126].

Козацьке звичаєве право відігравало роль у формуванні козацької